

Ciņai ar neiespējamo piemīt mežonīgs, barbarisks valdzinājums. Turklāt – kur tad stāv rakstīts, ka šis ceļojums ir neiespējams?

Svens Hedins

V isus šejieniešus, kas apdzivoja nelielo Merketas oāzi Takla Makana tuksneša rietummalā, bija pārņēmis milzīgs satraukums: katrs vēlējās palūkoties uz ērmoto svešinieku, kas savā trakumā sadomājis list iekšā tajā tuksneša daļā, kurai vietējie negāja tuvumā. *Jamankums*, «ļaušanās smiltis» – tā viņi sauca neauglīgo barhānu jūru, kas, līdzīgi nebeidzamam okeānam, pletās turpat aiz ciemata austrumu robežas. Viņu acīs tā bija nāves zona, jo kuprainos smilšu kalnus nejaudāja uzveikt pat kamieļi.

Piedevām neviens nešaubījās, ka tur valda *telesmats* – burvestība un pestēļi. Uznākot vētrai, visam dzīvajam neizbēgami vajadzēja tikt apraktam plūstošo smilšu kapā. Baisais tuksneša smiltājs sen pārklājis seno ļaužu mitekļus. Zelta un citu dārgumu tur esot kaudzēm. Brižiem pavisam labi no tālienes varot saklausīt vilinošas un saucošas balsis. Taču ikviens, kas tām sekošot, būšot pagalam, jo tuksneša gari to vadāšot riņķi un atpakaļ tam vairs netikt.

Zviedrs Svens Hedins gan nebija vīrs, kuru varētu iebaidīt šādi stāsti – drīzāk tie tikai spārnoja viņa fantāziju.

«Nē, smilšu okeāns man šķita bezgala skaists,» viņš jūsmoja pirms došanās tuksnesī. «Alkas pēc nezināmā bija tā burvju vara, kas mani neatturami vilka tuksnešu ķēniņa valstībā, kur mani gaidīja slaveni atklājumi un apslēptas teiksmu pilis.»

Trīsdesmitgadīgais zviedrs bija pārliecināts, ka pilnībā nobriedis tuksneša briesmām un grūtībām. Dažus mēnešus iepriekš viņš taču neklausījās nekādos brīdinājumos un prata ziemā šķērsot augsto Pamiru – «pasaules jumtu». Šajā «*via dolorosa*», kā Hedins dēvēja savu

pārgājienu, viņš kopā ar pavadoņiem brida pa dziļu, svaigi kritušu sniegu, drebinājās no aukstuma retinātajā kalnu gaisā, pa apledojušām takām taustījās garām bezdibeņiem, kuros iegāzās vairāki zirgi, ap kuru līkiem tūlīt sāka plēsties izbadējušies vilki.

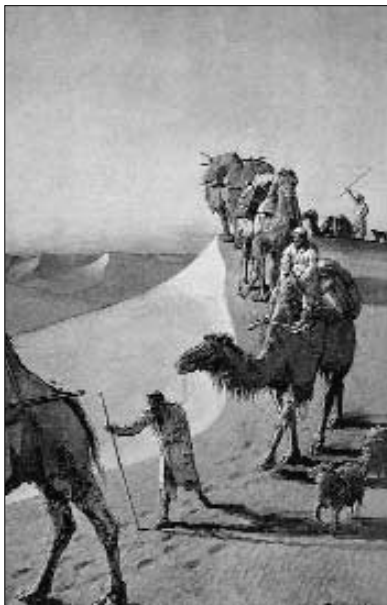
Ari tagad Takla Makana pievārtē viņš laida gar ausim visus brīdinājumus. Viņš devās ceļā visnelāgākajā gadalaikā, kad smilšu vētras plosās visbiežāk. Hedins plānoja iziet no Merketas un šķērsot tuksnesi rietumu – austrumu virzienā, sasniedzot Mazartagu, kalnu masīvu pie Hotandarjas upes, kuras izžuvusi, papeļu audzes ieskautā gultne pāršķeļ apkārtnes smilšu jūru. Tālāk viņš gribēja doties gar Hotandarju uz dienvidiem, lai pāri Kunluna kalnājam it kā caur «sētas durtiņām»

iekļūtu tolaik vēl aizliegtajā Tibetā. Savos aprēķinos Hedins vadījās pēc krievu kartēm un lēsa, ka, virzoties taisni uz austrumiem, līdz Hotandarjai vajadzēs noiet 287 kilometrus pa tuksnesi. Cerēdams veikt šo gabalu 15 dienās, viņš tomēr nolēma sarūpēt ūdens krājumu 25 dienām. Pavisam vajadzēja ņemt līdz 455 litrus četrās skārda tvertnēs un sešos kazādas maisos. Bez vitāli nepieciešamā ūdens viņa ekipējumā ietilpa vairākas koka kastes ar mērinstrumentiem, fotoaparāts un 100 fotoplates, ieroči un munīcija. Vēl arī teltis, ceļojumgulta, grāmatas, vesels gadagājums zviedru avižu – katru dienu viņš taisījās izlasīt vienu laikrakstu – paklāji, dāvanas iezemiešiem un, galvenais, pārtika vairākus mēnešus ilgam ceļojumam pa Tibetu.

Karavānu veidoja četri vietējie pavadoņi – viens teicās labi pārzināms tuksnesi – astoņi kamieļi, divi sargsuņi un savdabīga «dzīvā gaļas noliktava», kurā ietilpa trīs aitas, desmit vistas un viens gailis. 1895. gada

Svens Hedins pirmā Centrālāzijas ceļojuma laikā. 1894./95. gada ziemā viņš šķērsoja Augsto Pamiru un sasniedza Kašgaru. Visos ceļojumos viņu pavadīja divi neiztrūkstoši ekipējuma priekšmeti: zviedru armijas revolveris un Bibele

«Kapa klusuma mājvieta» – tā Hedins dēvēja Takla Makana smilšu jūru, un kamieļu zvaniņi viņam atgādināja bērū ceremoniju

10. aprīli karavāna atstāja Merketu.

«Kamieļi bija smagi apkrauti, un bronzas zvaniņi zvanija gluži kā bērēs,» Hedins vēlāk atcerējās šo brīdi.

Visi oāzes iemītnieki bija iznākuši no mājām vai sakāpuši uz jumtiem.

- Tiem nekad nepārnākt, - viņi sauca nopakaļ karavānai.

Tiklīdz aiz muguras palika pēdējās kleķa būdas, kas veidoja ciemata austrumu malu, divi kamieļi pārrāva saiti un aizlēcēja, velkot pa zemi nosviestās nastas. Sekas: bojāti daži bagāžas saiņi, un, pats ļaunākais, vienā ūdens tvertnē uzradās sūce. Dārgo ūdens krājumu turpmāk uzticēja nest pašiem rāmākajiem kamieļiem. Kamieļi gāja divās sasaitēs, katrā pa četri, un

katru grupu vadīja viens virs. Hedins jāja uz pirmā kamieļa otrajā grupā, mīksti iekārtojies uz paklājiem un voiloka segām starp dzīvnieka kupriem - «varēju sēdēt gluži kā atzveltnī».

Šāds pārvietošanās veids vislabāk ļāva veikt galveno uzdevumu, proti, mērisanas un kartogrāfijas darbus. Viņš skaitīja sava kamieļa soļus, noteica virzienu un maršrutu, pierakstīja un skicēja, lai vēlāk šos datus varētu iezīmēt kartē. Aiz pēdējā papeļu vaļņa, kas sargāja oāzes laukus no smilšu sanesām, sākās tuksnesis. Vispirms gan vēl lidzena stepe, apaugusi ar kamieļērkšķiem un atsevišķiem *tograkiem* - savvaļas papeļēm. Smagi apkrautie dzīvnieki dziļi grimta smalkajos, miltiem līdzīgajos putekļos, kas biežā slāni nosedza visu zemi. Vējš pūta brāzmām, uzvirpuļojot smiltis metru augstās spirālēs.

Sākumā kurss tika nosprausts taisni uz austrumiem, un drīzumā parādījās pirmās, vēl lēzenās smilšu kāpas. Tās ātri vairojās un vērtās augstākās. Kādā lidzenā vietā starp kāpām viņi ierīkoja pirmo nometni.

Vietējie pavadoņi tūlīt sāka rakt aku. Jau pusmetra dziļumā smiltis kļuva mitras, un metra dziļumā izšļāca ūdens. Tas bija pasāļš, bet dzīvnieki dzēra kāri. Pavadonis Kasims Ahuns zelta meklētāja gaitās bija iepazinis šo tuksneša daļu, un pārējie ekspedīcijas dalībnieki sauca viņu par «Jolči», proti, par «Ceļvedi». Viņš uzstājīgi ieteica mainīt maršrutu, neiet taisni uz austrumiem un sākumā izvairīties no augstajiem barhāniem, pagriežot vairāk uz ziemeļiem. Tad būtu iespējams visu laiku virzīties pa plato stepes joslu starp Jarkandarju un smilšu tuksnesi, kur netrūktu ūdens. Viņš stāstīja Hedinam arī par lielu saldūdens ezeru, kas būšot tieši pa ceļam, un turpat līdzās šim ezeram paceļoties kāds kalnājs, kuru arī saucot par Mazartagu. Jādomā, Jolči cerēja vadīt karavānu gar tuksneša malu tik ilgi, kamēr tā uzduros Hotandarjai, gar kuru ved sena karavāntaka, kas ļautu bez grūtībām turpināt ceļu uz dienvidiem. Salīdzinot ar taisno maršrutu pāri tuksnesim, Jolči piedāvāja mest pamatīgu likumu, tomēr Hedins labprāt pieņēma viņa priekšlikumu. Zviedram likās visnotaļ ticami, ka ziemeļos esošais Mazartags savienojas ar Mazartagu pie Hotandarjas un tādējādi varētu pastāvēt pagaidām nezināms, ērti izejams kalnu ceļš pāri tuksnesim.

Galīgo lēmumu atvieglāja arī tas, ka nākamajā dienā viņiem nācās bezpalīdzīgi noskatīties, kā divi kamieļi, kas nesa ūdens krājumus, šķērsojot barhāna kori, nogāzās lejup un spēja uzslīdēt kājās tikai pēc tam, kad tika pārgrieztas nastu saites. Jolči izmantoja šo gadījumu, lai pamatotu, ka tālāka virzīšanās uz austrumiem būtu bezcerīga pārdrošība, jo tur patiešām nav nekā cita kā vienīgi *čongkums* - «lielās smiltis». Tādēļ turpmākās dienas karavāna soļoja uz ziemeļaustrumiem, turoties drošā attālumā no «lielajām smiltīm» un tikai dienas gājuma attālumā no Jarkandarjas.

«Svelmēja drausmīgi,» žēlojās Hedins, «un nācās ik stundu pāris reizes dzert ūdeni.» Vienubrīd temperatūra uzkāpa virs 50 grādiem, liekot noprast, kāda būs drīzā vasara, kad tuksnesis pārvērtīsies istā cepeškrāsnī, kļūstot pilnīgi nepieejams gan zvēram, gan cilvēkam. Ūdens gan viņiem netrūka - pagaidām nē, jo apkārtne pamazām atdzivojās. Sākumā vēl gadījās pa kādai lēzenai smilšu kāpai, bet tad nāca lidzeni, sāls garozas pārklāti klajumi, pamišus ar *kamišu* - sausa melnā ceriem apaugušu stepi. Šur tur manīja savvaļas kamieļu pēdas, un vienreiz viņi pat ieraudzīja veselu antilopju baru. Beidzot tuksnesis pilnīgi atkāpās, un karavāna virzījās tālāk pa purvainu meldru

biezokni, vietām ar likumu apejot nelielās lāmas, lai smagi apkrautie kamieļi negrimtu izmirkušajā zemē. «Jau tagad Islambajs sagāja ragos ar Jolči,» Hedins piezīmēja. «Islams jāja uz pirmā kamieļa, varēja labāk pārredzēt apkārtni nekā kājām ejošais ceļvedis un vairākkārt nosprauda citu kursu, neklausot Jolči norādēm.»

14. aprīli – tieši Lieldienu svētdienā – daba pasniedza viņiem īpašu dāvanu. Viņi uzdūrās avotam – «vistirākais saldūdens, dzidrš kā kristāls.» Lai gan todien karavāna bija veikusi tikai 18,5 kilometrus, viņi šeit ierikoja 5. nometni un atvēlēja sev atpūtas dienu. Tika uzpildītas visas ūdens tvertnes, laboti segli un kamieļu siksnas, mazgātas drēbes. Hedins gan konstatēja, ka smilšainā zeme sakarsusi līdz 45 grādu temperatūrai, «toties visi varējām dzert pēc patikas, un kamieļi, arī suņi redzami uzblida. Pat vistas izmantoja izdevību un atpūtas dienā izdēja četras olas.»

17. aprīli priekšā uznīra neskaidras kalnu masīva aprises, kuras Jolči identificēja kā Mazartagu pie Maralbaši. Tumši robotā grēda šķita turpat vai rokas stiepiena attālumā, un Hedins cerēja jau pievakarē uzstādīt teltis šā kalnāja paēnā. Taču šķietamība vīla. Līdzienā stepe, vienmuļi aizstiepdamās līdz apvārsnim, bez pūlēm deldēja redzamo attālumu un maldināja distancē noteikšanā. Uzmācās sajūta, ka viņi mīnājas uz vietas. Stundu pēc stundas tie virzījās preti kalnājam, taču šķita, ka tas nemaz netuvojas.

Nākamajā dienā Hedins pamanīja, ka šeit ir darišana nevis ar vienotu kalnu grēdu, bet gan ar diviem savstarpēji nošķirtiemi masīviem. Tikai tagad to kontūras guva veidolu, krāsa un forma vairs neizplūda aiz tuksneša nīrbošās dūmakas. Hedins nolēma apiet kalnu barjeru no ziemeļiem un lika karavānai strauji pagriezties šajā virzienā. Drīz viņi nonāca meldriem aizaugušā dūksnājā, kas tālāk pārtapa ezerā. Visur varēja manīt cilvēku un zirgu pēdas, tāpat arī ugunskuru atliekas bijušajās mednieku vai zvejnieku nometņu vietās, un Hedins sprieda, ka tagad karavānai vajadzētu atrasties tiešā Jarkandarjas tuvumā. Meldru biežokni nomainīja papeļu mežs, kas vietumis kļuva tik biezs, ka viņi virzījās it kā caur tuneli. Vakarā viņi aizdedza lielu ugunskuru, cerot, ka atspidums pievilinās cilvēkus, ja tādi pašreiz ir tuvumā. Gaidīšana tomēr bija veltīga, neviens viņus neapciemoja.

Nākamās dienas vakarā viņi sasniedza kalnu pakāji un turpināja ceļu gar grēdas ziemeļmalu. Līdzīgi izplestas plaukstas pirkštiem grē-

Hedina karavāna ierikoja nometni tograku, savvaļas papeļu, ēnā un vienu dienu atpūtas pašā ezera krastā

das atzari iestiepās smiltis, kas lokveidā ieskāva saplaisājušās klintis. Ziemeļos pletās lekna stepes ainava, sudraboti kā zvaigznes vakara blāzmā tur mirguļoja daudzās lāmas un sikie ezeriņi. Karavāna virzījās uz austrumiem starp šo stepes joslu un kalnāja atzariem, līdz sasniedza nelielu saldūdens ezeru, kura krastā Hedins un viņa vīri zem ēnainiem kokiem iekārtoja 9. nometni. Vakara vēsumā viņi pilniem malkiem izbaudīja šīs vietas idilli. Mitrums kāpa augšup un savērpās vieglās miglas skrandās, kas apdejoja kalnus kā rēgainas fejas. No lāmām un ezeriem atplūda varžu kurkstēšana un apdullinoši skaļās piļu balsis. Dobji šķindēja kamieļu zvaniņi – to četrkājainie nēsātāji centās auglīgajā stepē kompensēt ceļa tēriņus. Karavāna šeit dienu atpūtās. Vēlāk Hedins ar skumjām atcerējās šo pēdējo oāzi: «Kad iedomājos abas nākamās nedēļas, šī vasaras pievakare man liekas kā mirklis paradīzē!»

Drāma tuksnesī

Tālākais ceļš šķita skaidrs. Apgājuši izolēto kalnāju no ziemeļiem, viņi nonāca līdzienā, vairākus kilometrus platā, smilšu piedzītā iepakā, kas nošķīra tos no austrumu pusē redzamā Mazartaga.

Karavāna iet nāvē

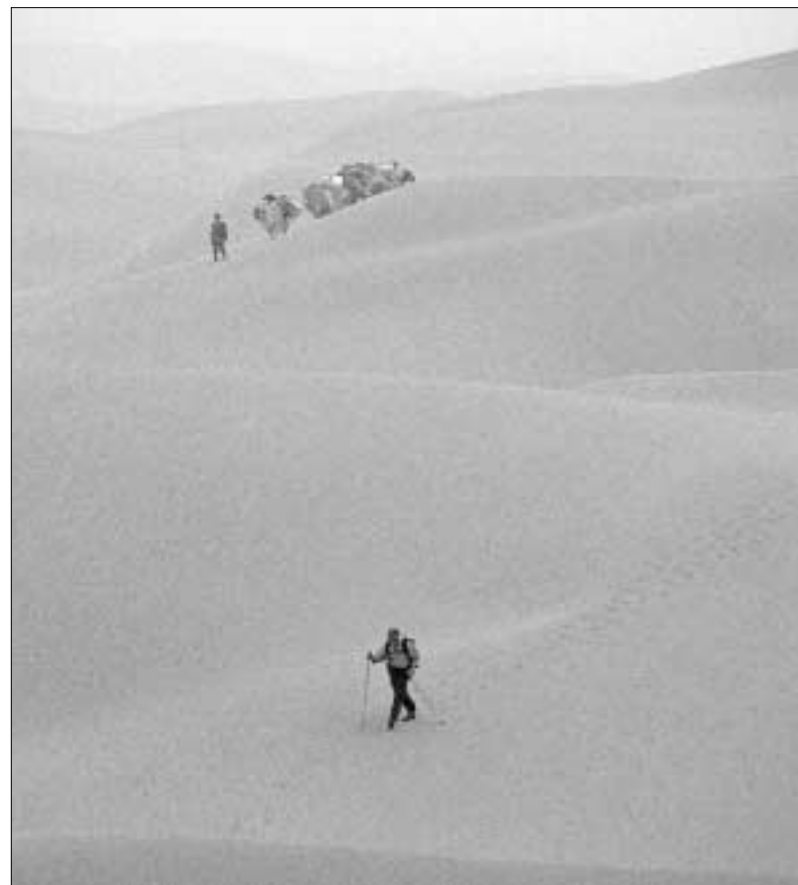
*Kāpas ir skaistums vistirākā veidā.
Tuksnesis apdāvina,
tas pārveido Tevi.
Ļaujies, ziedojies, ciet un cīnies,
šķērso tuksnesi slāpēs,
atvairi asaras –
tad es palīdzēšu atvērties
Tavai patībai.*

Antuāns de Sent-Ekziperi

Nometnes novākšana krietni ieilga, tāpēc turpinājām ceļu tikai pusdienlaikā. Virs tuksneša karājās tāda kā smilšu migla. Saule bikli lauzās tai cauri, tāpēc pirmajās gājiena stundās temperatūra vēl bija ciešama. Toties apvidus gan mūs nežēloja. Kāpu kalni veidoja šauru, grūti pārskatāmu labirintu. Nācās šķērsot kori pēc kores. Mazais cīnījās varonīgi un dienas gaitā tik ļoti atžirga, ka apbrīnojami labi turējās soli soli ar pārējiem kameļiem.

Agrā pēcpusdienā atpūtāties leļpus augstai kāpas korei. Tas bija īpašs mirklis. Mēs bijām veikuši pusi no visas distances. Tagad vairs atpakaļceļa nebija, nu jau Tusluka atradās tālāk nekā Hotandarja. Mēs visi izjutām papildus motivāciju. Noskaņojums uzlabojās vēl vairāk, kad nedaudz vēlāk ieraudzījām pirmo sauso papeles lapu. Skatījāmies tajā ar mirdzošām acīm, it kā nupat būtu atraduši kaut kādu pasakainu dārgumu. Lapu bija atplivinājis vējš. Tūlīt uzdīga cerība, ka atradīsim koku un līdz ar to arī ūdeni jau dienu vai divas agrāk. Tas atrisinātu visas mūsu problēmas. Tā gan bija mānīga cerība, uz kuru nekādi nedrīkstējām paļauties.

Joprojām centos ieraudzīt Hedina ekspedīcijas pēdas, bet no tām šeit nebija ne miņas. Visu klāja smiltis, tās bija aprijušas šīs pēdas uz mūžīgiem laikiem, gluži tāpat kā mūsējās, kuras aizmēza vakarnakts

Karavāna, ko vadīja Helmūts, taustījās cauri blāvi baltai dūmakai, ko veidoja pagājušās nakts karaburana uzvirpuļotie smilšu putekļi

karaburans. Kaut kur šajā dzeltenajā pamestībā Hedins zaudēja pirmo kamieli – trakojošā smilšu vētrā, kas uzbruka viņa karavānai gājiena laikā. Varēju tikai priecāties, ka vismaz līdz šim mums tas gājis secen.

Vētras vietā mums uzbruka karstums. Lai gan saule vidēja debesīs tikai kā nespodra ripa, gaisu pildīja paralizējoša tveice. Ja sākumā stundā nogājām 2,5 kilometrus, tad dienas otrajā pusē karavānas varējums saruka līdz 1,5 kilometriem. Pēc deviņu stundu gājiena, ieskaitot atpūtas brīžus, nokomandēju apstāties. Šodien bijām pietuvojušies Hotandarjai vēl par 16,6 kilometriem.

Pirmā savvaļas papeles lapa, ko vējš bija atnesis šurp no Hotandarjas, deva mums jaunas cerības drīzumā sasniegt veģetācijas zonas robežu

Atpakaļceļa nav

23. aprīlis, Lieldienu svētdiena, pavasara un atjaunotnes svētki. Mums tie bija tik tāli, cik tāli vien iespējams. Mūs interesēja tikai viena vienīga tēma, nelika mieru biedējošs jautājums: vai mūsu ūdens rezerves būs pietiekamas? Citādi formulējot: vai būsīm pietiekami ātri, lai sasniegtu Hotandarju, pirms ūdens krājumi izsiks? No mērķa mūs šķīra vēl 65 kilometri, tātad atradāmie tieši tajā rajonā, kur pirms 105 gadiem risinājās Hedina tuksneša drāma. Šādu distanci jau biju vienatnē veicis Gobi – divās dienās ar 10 litriem ūdens. Droši vien es to spētu arī tagad, varbūt to varētu arī pārējie, bet vajadzēja domāt par visu karavānu.

Kamieļi tomēr izskatījās paguruši. Tie stāvēja nokārtām galvām, ostīja barību, bet tas arī viss – pat abi Stiprie vairs neēda. Jau vairākas dienas atdevām dzīvniekiem katru ābola serdi, katru mizas gabaliņu, un viņi vienmēr labprāt pieņēma cienastu, bet tagad atraidīja arī to. Nebija šaubu, ka šorīt tie jādzirdina, bet ilgi diskutējām, cik daudz ūdens tiem atvēlēt. Ja savu patēriņu reducējam vēl vairāk, tad varējām kamieļiem atdot divas pilnas kannas, proti, vēl 50 litrus. Lai saīsinātu

dienas, kad kamieļi nedabūs ūdeni vispār, nolēmām šodien piešķirt tiem tikai 25 litrus, bet otru pusi izdzirdīt rit. Arī padzērušies tie bari-bai nepieskārās. Kamieļi stāvēja pilnīgā apātijā, un pat Nikija skalās nepatikas izpausmes bija mitējušās. Nebija jēgas stiept tālāk smagos labības maisus. Vienu izbērām pavisam, otrā atstājām tikai pusi satura. Tādējādi Nikijam gandrīz vairs nebija nesamā. Roce uzseja viņam mugurā vēl tikai guļamsegas un maisu ar mūsu virtuves inventāru.

Arī šajā dienā tuksneša ainava bija nemainīga. «Šodien, tāpat kā iepriekš, mums atkal vajadzēja šķērsot augstas kāpas,» Helmūts atzīmēja savā dienasgrāmatā. «Kad apstājos tādas kāpas korē un skatos tālumā, pārņem sajūta, ka kāpas ir bezgalīgas. Var skatīties, kurā virzienā gribi, bet smiltīm nav gala, un acis nerod nevienu punktu, kam varētu pieķerties.»

Tomēr vairojās zīmes, kas liecināja, ka pasaulē nav tikai smiltis. Aizvien biežāk mēs manījām papeļu lapas. Sāka parādīties kukaiņi. Kāduviet ieraudzīju beigtu putnu. Cik ilgi vēl jāgaida, līdz ieraudzīsim pirmo zaļumu?

Pirms iziešanas piekodināju Helmūtam, kas tagad visu laiku gāja kopā ar karavānu, pieskatīt, lai Roce nevajadzīgi neskubina kamieļus. Katru reizi, kad dzīvnieki pagurs, jāļauj tiem atpūsties. Tagad mums svarīgs bija ik kilometrs, katrs solis, ko nogājām, tuvināja mūs ūdenim. Es turpināju iet karavānai pa priekšu savā ierastajā ritmā. Sākumā sekotāji vēl turējās netālu aiz mugurē, tad pauzes kļuva biežākas, un man nācās gaidīt aizvien ilgāk. Katrā grūtākā vietā neviļus iedomājos par novārgušajiem kamieļiem, kuriem tāpat vajadzēs tikt šeit pāri ar nāstām. Taču laba ceļa šeit vienkārši nebija. Dažbrīd apvidus kļuva tik nepārskatāms, ka bija grūti izvērtēt, kurš maršruts būs labāks. Tādās reizēs izmēģināju vairākus virzienus. Arī pēc galīgā lēmuma pieņemšanas nācās atgriezties šaubīgajā vietā un iespraust mietiņu, lai karavāna zinātu, kuras pēdas ir īstās.

Ši bija kārtējā diena, kad soļojām svelošā saulē. Mums vispār šķīta, ka tveice pieaug no dienas dienā, un dažkārt pat ilgojamies pēc smilšu vētras, kas vismaz atnestu nedaudz vēsuma. Cerot izbēgt no dedziņošās pusdienas svelmes, mēs izmēģinājām Svena Hedina metodi: apstājamies uz augstas kāpu kores, iespraudām smiltis slēpju nūjas un starp tām nostiepām telšu audumu. Tad apgūlamies šīs nojumes ēnā un lūkojam ierakties smiltīs. Ilgi mēs neizturējām.